

DR. PHARM. FELLETÁR EMIL
A MAGYAR TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSI KÉMIA MEGALAPÍTÓJA
ÉS A TOXIKOLÓGIA KIVÁLÓ MŰVELŐJE¹
(1834—1917)

DR. RÉDIGER BÉLA

Minden nép, minden város büszkén őrzi a múlt hagyományait a jövő nemzedék részére. Így van ez Tapolcán is, amikor most, 1972-ben avattunk emléktáblát Tapolca híres szülőtte Felletár Emil gyógyszerészdoktor emlékezetére, akinek fáradhatatlan munkássága és páratlan tehetsége teremtette meg — 100 éve — az alapjait a magyar törvényszéki vegyésznek.

Felletár nehéz és küzdelmes időkben élt. A világségi fegyverletétel és a szabadságharc leveretése után a magyar népre az osztrák elnyomatás és az abszolutizmus sötét korszaka nehezedett. A Bach-korszakban a magyar nyelv használata is veszedelmet jelentett. Egyetlen egyetemünkön is német még az oktatási nyelv és ez idő tájt még magyar gyógyszerkönyv sem volt.

Úttörő munka tehát az a magyar nyelvű tankönyv, amely „A gyógyszerészeti tudományok alapelvei” címmel jelent meg 1866-ban, és amelynek gyógyszerészeti, természettani és vegytani részeit Felletár Emil gyógyszerésztudor és hites magántanár írta.

Humanista hivatásszeretetét és felelősségtudatát híres könyvének a vénkésztést tárgyaló fejezetében a következőképpen fogalmazta meg: „A gyógyszerész csak úgy felelhet meg hivatásának, ha a kellő szakismereteket elsajátította, a jó, rossz és a romlott gyógyszer közti különbséget s azok sajátosságait ismerni tanulta... s egy pillanatra se feledje, hogy pályája választásánál arra kötelező magát, miszerint életét a szenvedő emberiség javára fordítandja.”

Felletár Emil 1834. június elsején született Tapolcán, ahol édesatyja Felletár József dr. Zala megye másodfőorvosa volt. Iskolai tanulmányait Sümegen végezte. A vegyészeti iránti vonzódása vezethette a gyógyszerészi

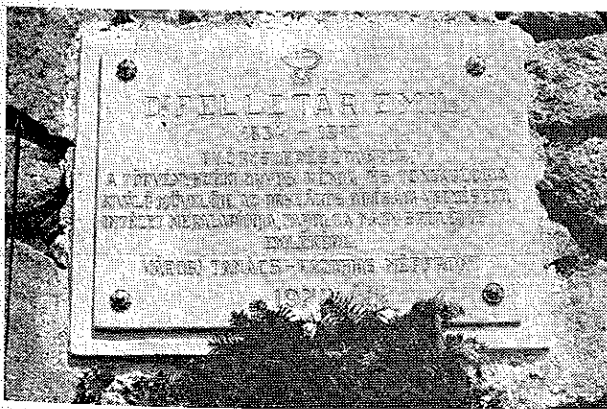
pályára, mint korának több neves kémikusát is. Felletár volt a második gyógyszerész hazánkban, akit 1862-ben a budapesti egyetemen gyógyszerészdoktorrá avattak

Eleinte szerves kémiával foglalkozott és több értékes vegyületet is előállított. Többek között ő fedezte fel 1863-ban a „paprikaaljat” a kapszicint is, ami ma is használatos hatóanyag a reumatológiában: bedörzsölő kenőcs hatóanyaga. „Vegyészet és gyógyszerészet” címmel még 1863-ban szaklapot is indított, ami az akkori rendszer miatt ugyanabban az évben meg is szűnt. 1865-től társszerkesztője lett a „Gyógyszerészi Hírlap”-nak is, amely bátor harcosa volt a gyógyszerészi ügyeknek.

Mint a magyar gyógyszervizsgálat és gyógyszer-ellenőrzés megteremtője gyógy- és ásványvizek, borok vegyelemzéseivel is foglalkozott. Gyógyszer-elcserélések esetein kívül a mérgezések gyanújából keletkezett bűnügyekben is adott szakvéleményeket, amiket később „A törvényszéki chemia elemei” c. könyvében ismertetett 1897-ben. Felletár érdeklődése ezután mind jobban a törvényszéki kémia felé terelődött. Megdöbbentő képet nyújt közleményeiben az akkori törvényszéki vegyészeti kezdetleges és megbízhatatlan vizsgálatairól, amikor pl. a vegyész a vizsgálathoz használt tisztátlan kémszerrel gyakran maga vitte a mérget a hullarészekbe is. A tévedések felszámolása érdekében Felletár minden törekvése az volt, hogy alkalmi szakértők helyett a jövőben a toxikokémiai vizsgálatokat az erre a célra felállított országos jellegű intézet vegyészei végezzék. Szakadatlanul küzdött ennek megvalósításáért, de az udvari kancelláriához benyújtott ez irányú indítványa is eredménytelen volt.

Az 1868-as esztendő azonban döntő fordulatot hozott, mert Felletár egy országserzte nagy feltűnést keltő bűnügyben sikeres vegyvizsgálatot végzett. Itt az első vegyvizsgálat egy váratlanul elhunyt szentesi fiatalasszony szerveiben növényi mérget: sztrichnint vélt kimutatni.

A boncolás alkalmával nem kevesebb, mint 7 vármegye főorvosa is ugyanezt erősítette meg, s ennek alapján két személy gyilkosság vádjával került a törvény elé. Az ellenőrző vegyvizsgáláton Felletárnak sikerült kiderítenie, hogy a hullarészek nem növényi mérget tartalmaztak — amit a megelőző vizsgálat állított —, hanem a minden hullában és általában a nitrogéntartalmú szerves anyagok rothadásakor mindig jelenlevő „hullák szerű aljait”, „hulla-alkaloidszerű” ún. „hulla-mérget”. Felletár volt az első, aki ezt észlelte. Ennek következményeként az ártatlanul, közel két éven át vizsgálati fogságban tartott vádlottakat felmentették.

¹Tapolcán, 1972. május 25-én, az Orvos- és Gyógyszerésznapi keretében az emléktábla felavatása alkalmából elhangzott ünnepi beszéd.

Felletár minden felfedezése precíz munkamódszereknek volt köszönhető. A kémiai és fiziológiai tulajdonságokon kívül a fizikai sajátságok jellemzőit is értékelte. Ezzel a toxikokémia másik nagy buktatóját leplezte le. Ez a leleplezés is mérföldkövet jelentett az igazságügyi kémia történetében: feltárta ugyanis, hogy minden ember szervében fellelhető bizonyos mennyiségű arzén és fémtartalom pl. higany, cink stb. A mérgezések elbírálásának komplex biológiai szemléletet hangsúlyozó elve is az ő gondolata volt.

Sikeres vegyvizsgálatai hatására 21 törvényhatóság javaslata alapján az akkori igazságügyminiszter dr. *Felletár Emilt* 1871-ben „országos művegyésszé”, intézetvezetővé nevezte ki. Intézetét először a Múzeum körüli Vegytani Intézet alagsorának két szűk, sötét helyiségében helyezték el. Erőfeszítése korszerűbb intézet érdekében ábránd maradt, mégis bebizonyította, hogy mostoha körülmények között is lehet nagyot alkotni. Így dolgozta ki másik nevezetes felfedezését, a bűnjeleken található vérfoltok kimutatását is. A módszer a redukált haematin elnyelési spektrumának elemzésén alapul, és e célra ma is legmegbízhatóbb vizsgálati módszer. 1883 nyarán végre az Igazságügyminisztérium *Felletár* részére Budán önálló törvényészi kémiai intézetet állított fel: „Országos Művegyészeti Intézet” elnevezéssel, amely az 1897-es IM-rendelet alapján ma is az „Országos Bírósági Vegyészeti Intézet” nevet viseli. *Felletár* vezetésével ez a korszerűen berendezett intézet — amelyhez most már szakszemélyzetet is kapott — hamarosan Európa-szerte híressé vált.

Bámulatatos volt a munkabírása; otthonosan mozgott a toxikológia egész területén. Közel 100 megjelent közleményében a mérgezéseknek nemcsak a kémiai, hanem klinikai vonatkozásait is ismertetette. Felelősségteljes vizsgálatai, a körülmények minden részletébe behatoló analízálóképessége tette számára lehetővé, hogy akkoriban több nagy feltűnést keltő bűnyügyben megóvja az igazságszolgáltatást a „Justizmord” elkövetésétől. *Felletár* derített fényt a metilalkohol- (faszesz-) mérgezések hazánkban azelőtt még ismeretlen valódi halál-okára. A klasszikus klinikai tüneteket a mérgezés lefolyásával: „A faszesz és általa okozott emberirtás Magyarországon” című közleményében publikálta.

Felletár kiváló munkásságát és igazságügyi vonatkozású, mérgezéses esetekkel kapcsolatos értékes felfedezéseit az akkori kormány 1896-ban előbb lovagkereszttel, később pedig még számos címmel és kitüntetéssel jutalmazta.

Magas kor ért el: 83 éves korában 1917-ben hunyt el Budapesten. Családja kívánsága szerint Sümegen helyezték örök nyugalomra.

Érdemeinek legszebb elismerése az a márványtábla volt, amelyet halála után egy évvel az Igazságügyi Minisztérium helyeztetett az intézet falába.

a nagy tudós, a magyar törvényszéki kémia meg-alapítójának emlékére. Bár az emléktábla és a régi intézet 1944 telén elpusztult, az IM azóta újra felépíttette és berendezte, 1968-ban pedig, az Intézet 100 éves fennállásának alkalmából *Felletár* emlékére új márványtáblát is helyeztet a falra. A mai Intézet falai között a klasszikus vegyvizsgálattal mellett helyet kapott a műszeres analitika is. Képzett szakgárda: orvos, gyógyszerész, vegyész munkatársak a mérgek izolálására a kémiai módszerek mellett az azonosítást és meghatározást mára a legmodernebb műszeres eljárások kombinációjával végzik. Bádoggal burkolatú ládák lezárt pecséttel őrzik azokat az „elemeket”, szervrészeket, vért és egyéb váladékokat, amelyek rendőri feljegyzésekkel, boncolási jegyzőkönyvekkel érkeznek.

100 év távlatából visszatekintve megállapíthatjuk, hogy a kémia sem volt mentes a dogmatikus tendenciáktól, amelyek hátráltatták a haladás ütemét, és lejáratták az akkori idők igazságügyének tekintélyét is. A mai Országos Bírósági Vegyészeti Intézet kétségkívül *Felletár* küzdelmes életművének eredménye, amely időállóknak és továbbfejlesztésre alkalmasnak bizonyult.

Tapolca népe méltán büszke lehet nagynevű szülőföldre, akinek emlékét a Tóparton szerény márványtábla őrzi.

IRODALOM

Antal J.: A gyógyszerész 10, 6, 101–105 (1955) és szóbeli közlések.

Д-р Б. Редигер: Д-р Эмил Феллетар фармацевт, основатель судебной медицины в Венгрии и выдающийся деятель в токсикологии

Эмил Феллетар уроженец г. Тапольца, был одним из выдающихся фармацевтов-химиков прошлого столетия. Он создал основы судебных химических исследований и был основателем Государственного Судебно-Химического Института. Он был пионером исследования лекарственных препаратов и пищевых продуктов в Венгрии.

Dr. B. Rédigei: Dr. Pharm. Emil Felletár, the founder of forensic chemistry and worker of toxicology in Hungary (1834–1917)

E. Felletár, born in Tapolca, Western Hungary, was an excellent pharmaceutical chemist of the past century and of the first decades of the present one. The National Institute of Forensic Chemistry was founded on his initiative; he gained also name as a forerunner of the analytical examination of drugs and food in Hungary.

Dr. B. Rédigei: Dr. pharm. E. Felletár, Gründer der medizinischgerichtlichen Chemie in Ungarn und hervorragender Toxikologe

E. Felletár, geboren in Tapolca, war einer der hervorragenden Apotheker-Chemiker des vergangenen Jahrhunderts. Er war es, der die Grundlagen der forensisch-chemischen Untersuchungen schuf und das Landesinstitut für gerichtlich-medizinische Chemie gründete. Auch war er einer der Pioniere in der Arzneimittel- und Nahrungsmittelprüfung.

(Veszprém megyei Tanács Gyógyszertári Központja Tapolca, „Winkler Lajos” gyógyszertár)

Érkezett: 1972. VI. 5.